Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Forfatter: Hostrup, C.

Titel: Komedier og Digte

Citation: Hostrup, C.: ”Komedier og Digte”, i Hostrup, C.: *Komedier og Digte*, udg. af Aage Marcus ; Overbibliotekar, Dr. phil. H. Topsøe-Jensen , 1954, s. 5. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-hostrup01-shoot-idm140699402142368.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Komedier og Digte

INDLEDNING

Tiden har været ubarmhjertig mod vor Guldalders rige dramatiske Digtning, der endnu ved dette Aarhundredes Begyndelse hævdede sin Plads i Publikums Gunst Side om Side med Holbergs Komedier. Tragedien er omtrent forsvundet fra vore Dages Teatre. Det romantiske Skuespil er det uopslidelige »Elverhøj« ene om at repræsentere. Selv af den engang saa blomstrende Vaudeville og af det sædeskildrende, borgerlige Lystspil tilhører kun enkelte Værker den levende Litteratur; over det meste har allerede Museumsstøvet lagt sig. Men man skal helt tilbage til Holbergs store Komedier for at finde et Teaterstykke, der har holdt sig saa ungt og saa morsomt som *C. Hostrups* store Studenterkomedie »*Genboerne*«. Den har i Sandhed gjort hans Navn udødeligt.

Selv om intet af hans øvrige Arbejder i Folkeyndest kommer op paa Siden af dette hans Mesterværk, er de bedste af dem dog paa ingen Maade glemt. Tilsammen vil de fem foreliggende Komedier give en Nutidslæser et alsidigt Indtryk af den elskværdige Digter, der allerede i sin Levetid naaede op paa Fjerdepladsen blandt de mest spillede danske Dramatikere - kun overgaaet af Holberg, Heiberg og Hertz.

I Vinteren 1844 stod de to københavnske Studenterforeninger, den gamle oprindelige i Boldhusgade og den unge Oppositionsforening »Academicum«, der navnlig rekruteredes fra Regensen, og som svor til Carl Plougs Fane, foran Sammenslutning. Begivenheden skulde fejres, og»Academicum«s Bestyrelse havde derfor bestilt en ny Studenterkomedie hos en af Regensens Husdigtere, cand. theol. (fra November 1843) *Jens Christian Hostrup*. Stykket indstuderedes, efterhaanden som Akterne renskreves, og 20. Februar 1844 løb den nye Komedie under umaadelig Jubel af Stabelen i Hofteatret. Den store komiske Skuespiller Kristian Mantzius, der skulde blive Hostrupfortolkeren fremfor nogen anden, kreerede baade v. Buddinge og Skomageren; 6 Matematikeren Adolph Steen spillede Kobbersmeden, Digteren Chr. K. F. Molbech Klemme og Filosoffen Hans Brøchner Søren Torp. Den beskedne Kandidat havde ikke drømt om, at han med et Lejlighedsspil havde sikret sig en varig Plads i den danske Digterkunsts Historie. Men allerede to Aar efter, 27. Juni 1846, opførtes Komedien ved en Sommerforestilling paa Det kgl. Teater, og den har her indtil 21. April 1949 oplevet det anselige Antal: 390 Opførelser.

»*Genboerne*« var ikke Hostrups første Arbejde; han havde lært sig Kunsten gennem en lang Række smaa dramatiske Forsøg. I hans gæstfri Hjem spilledes der lidenskabeligt Dilettantkomedie, hvortil han selv leverede en Del af Repertoiret; fra Universitetsaarene stammer forskellige mindre Studenterkomedier. Alt dette var dog kun flygtige Skitser; nu kunde han møde med et virkeligt Helaftensstykke. Forbilledet er først Plougs Studenterkomedier, de saakaldte Atellaner, der spiller paa Modsætningen mellem de frie Musasønner og Filistrene, som Spidsborgerne efter tysk Skik benævnedes. Dernæst har han lært af den wienske Tryllefarce, hvis fornemste Repræsentanter er Ferd. Raimund og Joh. Nestroy (»Talismanen«, »Lumpacivagabundus«); Genren var indført her hjemme 1836 med Overskous og Arnesens Eventyrkomedie »Capriciosa«, der fik ikke ringe Betydning for »En Spurv i Tranedans«. Tryllefarcerne udmærker sig ved den ugenerte Blanding af den naturlige, prosaiske og overnaturlige, poetiske Verden; Hostrup efterlignede dem og fandt, at det eventyrlige højnede Himlen over hans smaa borgerlige Stykker. Afgørende Paavirkninger er dernæst modtaget fra J. L. Heibergs Vaudeviller, hvor Talen stadig afbrydes af Sange til bekendte Melodier; siden 1825 havde de domineret Repertoiret og fundet utallige Efterlignere. Glemmes maa heller ikke det solide, sædeskildrende Lystspil med markante og snurrige Typer, en Arv fra det 18. Aarhundrede; blandt Hostrups ældre Samtidige dyrkedes det især af Hertz og Overskou. Der er i »Genboerne« Elementer af Studenterrevy med mange Hentydninger til aktuelle Begivenheder (Spidsborgerne, Studentergeneralforsamlingen) og litterær Satire (Jerusalems Skomager, der er møntet paa H. C. Andersen og Ingemann). Den klassiske Komedies Snyltegæst og dens stortalende Soldat genopstaar med komisk Vælde som Løjtnant v. Buddinge. Men først og fremmest beror Komediens Værd og dens Popularitet paa Skildringen af Kobbersmedens hyggelige Hjem, hvor en god Københavner med elskværdigt Lune har taget sine Bysbørn træfsikkert paa Kornet; Mester selv, gemytlig, gennemsolid 7 og ganske uimponeret, er nok Stykkets mest levende Figur. Og af alle de forskellige Ingredienser er det saa lykkedes Digteren at skabe en kunstnerisk Helhed. Det friske og fordringsløse Stykke er typisk dansk: morsomt og hjerteligt. Hostrup lægger straks sine bedste Egenskaber for Dagen. Han har fin Sans for Lokalkolorit, kan tegne Typer med tydeligt Standspræg. Og han overgaar sine Mestre Heiberg og Hertz ved Dialogens mageløse Livfuldhed, ved sin overordentlig sikre, mundrette og kvikke Replikkunst. Han forstod at lytte til sine Medmennesker og at anvende, hvad han havde hørt. Hans Komedier har paa en Gang givet store Kunstnere (Mantzius, Phister, Hultmann, Fru Sødring, Olaf Poulsen) Lejlighed til at skabe uforglemmelige Skikkelser og alligevel samtidig, problemfri og ukomplicerede som de er, kunnet byde Dilettanter taknemlige Opgaver.

Næste Teaterstykke er kun en Bagatel - »en lille bitte, bitte Komedie«, kalder Hostrup den - men i al sin Lidenhed et velskabt og fornøjeligt Arbejde. »*Intrigerne*« er skrevet i Løbet af 8 Dage i Januar 1845; Hostrup var kommet i en øjeblikkelig Pengeforlegenhed, og den blev afhjulpet ved en Studenterforestilling i Februar samme Aar paa Teatret i Lille Kannikestræde. Ideen stammede fra hans Ven, Polyteknikeren og

Amatørkomponisten E. Bruun, senere Justermester i København, der foreslog ham at skildre Brydningerne mellem ny og gammel Tid i en Præstegaard paa Landet. Hostrup gav Stykket Navn efter en løbende Romanføljeton i et af Tidens Blade; det var spøgefuldt ment, for Intrigerne eksisterer jo kun i Frøkenens Fantasi; Finessen er netop, at der i Virkeligheden ingenting sker - alt er lagt an paa Milieu- og Personskildringen, og begge er meget sikre. Højdepunktet er L'hombrekvartetten; Digteren søger her i lette og fikse Vers at kappes med selve Bellmans Fredman-Epistel (Nr. 42) om Kortspillet paa »Klubben« en stjerneklar Frostnat. »Intrigerne« havde 18. Juni 1846 som det første af Hostrups Stykker Première paa Det kgl. Teater, hvor det indtil 1. April 1917 opførtes ialt 125 Gange.

Saa har »*En Spurv i Tranedans*« større Prætensioner. Den opførtes som Studenterkomedie paa Hofteatret til Fastelavn 1846; indførtes 7. August 1848 paa Det kgl. Teater, hvor den indtil 19. Marts 1909 er opført 70 Gange. Opførelserne paa Privatteatrene nærmer sig de 300. Det er en Eventyrkomedie. Som Skomagerens Galoscher satte Handlingen igang i »Genboerne«, gør Dronning Gunhilds fatale Tryllering det her. Paa ægte romantisk Vis modsætter Stykket Skin 8 og Virkelighed; Ringens Blændværk forlener for et Døgn dens Bærer med Aand og Skønhed, skønt han er en højst ordinær Tørvetriller. Hostrup nævner selv blandt sine Forbilleder Ingemanns Eventyr »Huldregaverne« og Heibergs Kroningsstykke »Syvsoverdag«. Tilsyneladende fortsætter »En Spurv i Tranedans« »Genboerne«; mellem Studenterne paa Fortunen genfinder vi baade Klint (nu Kandidat), den politiserende Hutter og Kierkegaard-Eftersnakkeren Søren Torp. Men Tonen er en anden end før; Studenten gør Front baade mod de Fine og mod de Simple; den vennesæle Indstilling overfor Borgerskabet er afløst af en samfundsrevsende Bitterhed, der i samme Grad gaar ud over de latterlige Repræsentanter for Adelen, den falske Frihedsven Konsul Varberg og de simple Kælderfolk. Uden eet forsonende Træk er Hovedpersonen, den ærkeplebejiske Skræddersvend Peter Ravn, prisgivet til Latteren; han er en aandløs »Fyrrepind«, først dum og siden gemen i sin Handlemaade. Stykket har morsomme og taknemlige Scener, men Ideen er dramatisk uheldig, og de fleste af Personerne i Stykket er oplagte Karikaturer.

Imidlertid havde Hostrup i disse Aar arbejdet paa et nyt Helaftensstykke, der længe skulde kappes med »Genboerne« i Publikums Gunst. Han var 1844 blevet Huslærer hos Justitsraad M. B. Nygaard, om Sommeren paa Kokkedal ved Rungsted, om Vinteren i København, og hermed fortsatte han til Foraar 1847. Den yndige nordsjællandske Natur betog ham helt, og en lille Begivenhed i Eftersommeren 1844: Rygtet om en udbrudt Slaves (Tugthusfanges) Huseren, der fremkaldte Panik paa Egnen - gav ham Ideen til at kombinere et idyllisk Sommerspil med et Angreb paa det demoraliserende Fængselsvæsens Urimelighed. Det skulde være en Vaudevillekomedie, men da han først havde tænkt sig, at de »ideale« Partier af Stykket skulde have versificeret Dialog, vilde Arbejdet ikke rigtig lykkes for ham. Først da denne Tanke i Foraaret 1847 var opgivet, kunde han fuldføre »*Eventyr paa Fodrejsen*«. Stykket indleveredes straks til Det kgl. Teater og opførtes 1. Gang 13. Maj 1848 paa et Tidspunkt, da Stemningen var stærkt paavirket af Efterretningerne om Preussernes Indmarch i Nørrejylland. Phister spillede Skriverhans, Michael Wiehe og Hultmann de to Studenter, C. N. Rosenkilde Assessor Svale og Fru Heiberg Johanne. Det gjorde straks stormende Lykke og var i mange Aar det hyppigst opførte af Hostrups Arbejder, først i vort Aarhundrede indhentet og overgaaet af »Genboerne«. Indtil 8. Januar 1951 har det været spillet 346 Gange. Hovedpersonerne 9 i»Eventyr paa Fodrejsen« er ganske vist to Studenter, men Stykket er ikke nogen Studenterkomedie, men et virkeligt Lystspil med Sange. I Assessor Svales Strandbjerg genkendes Egnen omkring Kokkedal; Naturstemningen bidrager meget til den sommerlige Poesi, der hviler over Stykket, og som ogsaa præger den nydelige Skildring af de to elskende Par: den alvorlige Eibæk og hans Laura og den livsglade Herløv og hans jydske Johanne. Blandt de komiske Figurer hører den naive og godtroende Assessor Svale til Hostrups mest vellykkede. Skriverhans og hans Omvendelse skal ikke maales med en moderne Psykologis Alen, men han er i al Fald en taknemlig Rolle, og det samme gælder Birkedommer Krans. I teknisk Henseende virker »Eventyr paa Fodrejsen« mærkværdig gammeldags; Kompositionen er løs, Handlingen ikke altfor sandsynlig; Monologer, Afsidesrepliker og Samtaler, der belures af andre, Misforstaaelseskomik o.s.v. spiller en betydelig Rolle. Men Stykket virker levende paa en Scene; Naturglæden, Ungdomsfriskheden og det lyse Humør har stadig bevaret deres Magt over Tilskuernes Sind.

Rent Teater er det sidste Sangspil i vor Samling, 1-Akteren »*Soldaterløjer*«. Det er skrevet i Efteraaret 1849 under Vaabenstilstanden mellem Fredericia-Slaget og det sidste afgørende Felttog i Treaarskrigen, opførtes ved en Studenterforestilling til Indtægt for en Kammerat og kom 10. Februar 1850 op paa Det kgl. Teater, hvor det indtil 30. April 1897 er opført 203 Gange; derefter er det overgaaet til Privatteatrene. Som Hovedperson er Studenten nu afløst af Dagens Helt, Soldaten; egentlig Karaktertegning er der ikke Tale om; Hostrup slipper Gækken løs og skriver en Forklædnings- og Forvekslingsfarce med Anker som Holbergs Henrik eller Oldfux i moderne Klæder. Stykket har altid været elsket af Dilettanter for sin bastante Komik og sine iørefaldende Sange.

Sangene spiller i det hele en meget stor Rolle i Hostrups Komedier; undertiden kan man nok synes, at der snarest er for mange af dem. De skal synges, ikke læses, og da dette Udvalg bringer Noderne, kan man selv forsøge. Hostrup var meget musikalsk, men han var ikke selv Komponist. Men han havde en ypperlig Hukommelse, hvad Melodier angik, og han fandt altid let, hvad han havde Brug for. Vi har hans egne Ord for, at Melodien var det primære, saa kom Teksten, og hans Melodivalg røber altid god Smag, hvad der just ikke var de øvrige Vaudevilledigteres stærkeste Side. Operamelodier, som ellers misbrugtes, holder han sig helst

fra. En meget stor Plads 10 indtager derimod Bellmanns Melodier, baade dem fra »Fredmans epistlar« og dem fra »Fredmans sånger«. Allerede i »Recensenten og Dyret« havde Heiberg tyet til Bellman, og han havde fortsat dermed i de senere Vaudeviller. Under den skandinaviske Begejstringsbølge i 1840'erne kom Bellman for Alvor paa Mode, afgiver Stof baade til et Syngespil (Heibergs »Ulla skal paa Bal« 1845) og en Ballet (Bournonvilles »Bellman« 1844). Hostrup øser i høj Grad af denne Melodikilde i sine Stykker: 5 Melodier i »Genboerne«, 3 i »Intrigerne«, 8 i »En Spurv i Tranedans«, 7 i »Eventyr paa Fodrejsen«. Iøvrigt bruger han helst folkelige Viser eller yndede Smaasange Undtagelsesvis er der komponeret særlige Melodier til hans Stykker; saaledes skrev Vennen E. Bruun Melodien til »Man maa rejse tilfods« i »Eventyr paa Fodrejsen« og P. Heise satte Friersangen i »Soldaterløjer« i Musik. En Særstilling indtager »Soldaterløjer« med de mange smukke Sange af E. Horneman, »Den Gang jeg drog afsted«s Komponist. Hostrup fortæller, at Horneman stillede en Række hidtil ikke benyttede Melodier til hans Raadighed, og til dem *skrev* han saa sine Tekster.

Hostrups *Digte*, af hvilke der sidst i Bindet gives et lille Udvalg, er ogsaa først og fremmest Sange, skrevet til bestemte Melodier og til bestemte Lejligheder. En Række af hans Ungdoms mest kendte Studenterviser findes i »Genboerne« og i »En Spurv i Tranedans«; som en yderligere Prøve herpaa meddeles Drikkevisen »Nu er det stille«. Ved Studentermødet i Christiania 1869 blev »Høje Nord« afsunget med Joseph Glæsers raske Melodi; den blev hurtigt annekteret af Højskolerne. Af Hostrups egentlige folkelige Sange er medtaget Opsangen til Bønderne fra Forfatningskampens Tid »Frem, Bondemand, frem« (1866) og to Sange til Vallekilde Folkehøjskole. »Det som lysner over Vangen« viser især den stærke Paavirkning i Aand og Stil af Grundtvig, hans kirkelige Lærefader, til hvis Jordefærd 1872 han skrev sit mest storladne Mindedigt; »Vi fik ej under Tidernes Tryk« er ved sin jævne, fortrøstningsfulde Tone mere i Pagt med hans egen prunkløse demokratiske Indstilling. Overgangen mellem den første og den anden Periode i hans Liv, da Komedieskriveren sagde Kunsten Farvel for at blive Præst, har sit Mindesmærke i hans stærkt personlige Digt »Drøm og Liv« (1862).

Krigen 1864 og Sønderjyllands Tab gjorde et uudsletteligt Indtryk paa Hostrup. Men da den første dybe Smerte var overvundet, var 11 han utrættelig i at forkynde Haabet om en Genforening efter Adskillelsen (»Sønderjydernes Besøg i Korsør, den 2. September 1865«). Dette brændende Haab giver hans Poesi dybere Aandedrag og større Vingefang, end det hidtil havde været Tilfældet. Digtene »Lærken« og »Risbøgen«, begge fra 1866, bebuder den kommende Lykketid, naar Duen slipper af Ørnens Klo, og hylder den stilfærdige Trofasthed, der skal holde ud, om saa hele Verden spotter, indtil »næste Sommers Glæde«.

Om et større Haab handler hans dybeste Digt: »Vintersæden« (1870). Bag dets Alvorstale ligger en dyb personlig Sorg; samme Vinter havde Digteren for tredje Gang mistet en Søn, og nu den mest elskede i Børneflokken. I Novemberdagens triste Mørke prædiker Vintersæden om det Foraar, der skal komme trods Død og Grav. Og Hostrup samler sin jævne Visdom i denne Strofe, som har et Ordsprogs Knaphed og Fynd:

Grønnes kun - se det er Sagen -
leve med og være vaagen,
leve kort Tid eller længe,
blot vi lyser op i Taagen.

Den samme Evne til kort og klart at give en Tanke Udtryk udmærker ogsaa hans mange Smaavers, flere af dem oprindelig sat som Motto for hans folkelige Foredrag. De bedste er samlede paa denne Bogs sidste Blade.

Paa sine gamle Dage genoptog Hostrup sin Skuespildigtning, og fra hans sidste Lystspil »Under Snefog« (1888) stammer »Hjemmets Sang«. Trods al menneskelig Udvikling var den unge Digter og den gamle Præst den samme, beskeden og ægte. Han følte, at han ikke hørte til de Største, Førerne; han regnede sig selv som »en af Jenserne, som engang imellem ogsaa blev brugt til Musikken«. Men han var ogsaa ganske klar over, »at det ikke er ganske uden Værd at kunne more Folk paa en uskyldig Maade«. At dette er lykkedes ham, føler vi den Dag i Dag. I hans bedste Kunst finder væsentlige Sider af dansk Folkekarakter Udtryk: kvik Iagttagelsesevne, godmodig Munterhed, uimponeret Jævnhed, Had til Aandshovmod og Affektation.

H. Topsøe-Jensen